

INFORMACIJA

o Mjerama za mlade: Programu podrške za zapošljavanje mladih u 2022. godini

Prepoznajući da je zapošljavanje ključni mehanizam za uspješnu integraciju mladih u društvo i da je usko povezano sa drugim aspektima života, Ministarstvo ekonomskog razvoja kreiralo je *Mjere za mlade: Program podrške za zapošljavanje mladih*. Mjere za mlade sadrže pet mjera koje će doprinijeti stvaranju preduslova za ublažavanje negativnih posljedica izazvanih prolongiranim zapošljavanjem mladih. Visoka nezaposlenost ovu ciljnu grupu potencijalno izlaže riziku od marginalizacije, socijalne isključenosti i siromaštva, te je za ukupan prosperitet crnogorskog društva od suštinskog značaja da strategije i programske politike u svim sferama razvoja budu posvećene mladima.

Nezaposlenost mladih je jedan od ključnih problema crnogorskog tržišta rada, i sa sobom nosi negativne implikacije koje se manifestuju na ekonomskom, društvenom i političkom planu. Dodatni izazov prilikom zapošljavanja mladih predstavlja neaktivnost one grupe mladih koji nisu zaposleni, nisu u sistemu obrazovanja ni osposobljavanja, i koji ne traže aktivno zaposlenje (NEETs). Udio mladih iz ove kategorije tokom 2020. godine bio je 26,6%. Položaj mladih na tržištu rada determiniše i njihov obrazovni status, kao faktor koji presudno oblikuje ostvarivanje potencijala mladih u društvu i na privatnom planu. Istraživanja kretanja na tržištu rada u Crnoj Gori ukazuju na potrebu za daljim i dodatnim usklađivanjem ponude obrazovnih institucija sa potrebama tržišta rada. Ovo je posebno naglašeno time što značajan udio mladih radi poslove izvan svoje struke ili obavlja poslove koji zahtijevaju niži nivo kvalifikacija od onog koji su stekli kroz formalno obrazovanje (deprofesionalizacija rada).

Smjernice za zapošljavanje EK 2020 između ostalog ukazuju da je neophodno ulagati dodatne napore sa ciljem poboljšanja ponude radne snage i pristupa zapošljavanju, vještinama i kompetencijama. Obrazovanje i osposobljavanje odraslih prepoznato je kao neophodno sredstvo koje može i treba da doprinese kreiranju zaposlenosti i razvoju kvalifikovanih ljudskih resursa kao odgovor na potrebe tržišta rada. Unapređivanjem znanja, vještina i kompetencija povećava se mogućnost zapošljavanja, kao i nivo kvaliteta posla.

Iako indikatori tržišta rada Crne Gore pokazuju pozitivan trend kada je u pitanju populacija mladih, pandemija COVID-19 se negativno odrazila na sve aspekte u društvu pa i na zapošljavanje mladih. Njene negativne efekte posebno osjeća upravo ova populacija, za koju su indikatori tržišta rada procentualno najviše pogođeni. Tako je, prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, za mlade starosne grupe 15-29 stopa aktivnosti u 2020. godini iznosila 45,1%, stopa zaposlenosti 31,3%, a stopa nezaposlenosti 30,7%. Udio mladih koji ne rade, nisu u sistemu obrazovanja ili obuke (NEET) iz starosne grupe 15-29 je prema ARS iznosio 26,6%. Prema podacima ZZZCG, učešće mladih starosne grupe 15-30 u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti na kraju juna 2021. godine bilo je 21,3%.

Zakonodavni okvir omladinske politike je definisan Zakonom o mladima („Sl. list CG“, br. 25/19), koji je donijet 4. aprila 2019. godine. U smislu navedenog zakona, mladi su lica od navršenih 15 do navršenih 30 godina života. Strateški okvir omladinske politike čini Nacionalna strategija za mlade za period 2017-2021, koja se implementira kroz godišnje akcione planove, dok lokalne samouprave svake godine usvajaju Lokalne akcione planove za mlade, koji su usklađeni sa Zakonom i Nacionalnom strategijom za mlade.

U cilju smanjenja nezaposlenosti, odnosno povećanja zaposlenosti, sprovode se mjere aktivne politike zapošljavanja. Imajući u vidu karakteristike mladih, u skladu sa Zakonom o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Sl. list CG“, broj 24/19), oni pripadaju posebno osjetljivoj grupi nezaposlenih lica. Prema podacima Zavoda, u ukupnom broju učesnika programa aktivne politike zapošljavanja u 2020. godini, mladi starosti do 30 godina učestvovali su sa 49,14%.

Pored navedenih programa, u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem („Sl. list CG“, broj 38/12), sprovodi se stručno osposobljavanje lica sa stečenim visokim obrazovanjem koja nemaju radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja, kao kontinuirana, programska i sistematska aktivnost sa ciljem sticanja znanja, vještina i kompetencija za samostalno obavljanje poslova i radnih zadataka.

U julu 2021. godine Crna Gora se na ministarskom sastanku, zajedno sa zemljama Zapadnog Balkana, obavezala na uvođenje Garancija za mlade, i već su svi bitni akteri na nacionalnom i međunarodnom nivou iskazali svoju posvećenost procesu. Stoga Crna Gora u procesu uvođenja Garancija za mlade dobija važnu strukturnu, finansijsku i tehničku pomoć od strane Evropske Komisije i njenih institucija i agencija, kao i Međunarodne organizacije rada. U ovom trenutku, Crna Gora je u prvoj fazi, koja podrazumijeva izradu plana za implementaciju Garancije za mlade, dok cjelokupnim procesom koordinira Ministarstvo ekonomskog razvoja Crne Gore. Države članice EU u velikoj mjeri koriste program Garancija za mlade kako bi podržale neometan prelazak mladih iz svijeta obrazovanja ili iz nezaposlenosti u svijet rada. Glavni princip programa je da svaka mlada osoba starosne dobi do 30 godina, u roku od 4 mjeseca nakon što napusti obrazovanje ili osposobljavanje ili postane nezaposlena, dobije kvalitetnu ponudu za posao, mogućnost daljeg školovanja, stažiranje ili pripravništvo. Međuresorni Radni tim za uvođenje programa Garancija za mlade u Crnoj Gore okuplja predstavnike koordinatorske institucije, odnosno Ministarstva ekonomskog razvoja, kao i Zavoda za zapošljavanje, Ministarstva prosvete, nauke, kulture i sporta, Uprave za sport i mlade, centara za socijalni rad, nevladinih organizacija aktivnih u oblasti realizacije projekata namijenjenih populaciji mladih, kao i socijalnih partnera – predstavnika poslodavaca i sindikata. Sprovođenje programa zahtijeva izdvajanje značajnih finansijskih sredstava, zbog čega je od posebne važnosti Ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan (EIP) iz oktobra 2020. godine čija vrijednost iznosi 9 milijardi eura, kojim je predložena implementacija Garancija za mlade na Zapadnom Balkanu. Korišćenje raspoloživih sredstava se obezbjeđuje kroz programiranje aktivnosti kroz prepristupne fondove i u tom pravcu Ministarstvo ekonomskog razvoja je već planiralo sprovođenje ove aktivnosti kroz IPA III za programski period 2023-2024.

Dakle, kako raspored aktivnosti na uvođenju Garancija za mlade predviđa da će Plan implementacije Garancija za mlade biti gotov u drugoj polovini 2022. godine, *Program podrške zapošljavanju mladih* osmišljen je sa ciljem da se u periodu prije uvođenja Garancija za mlade ponudi niz mjera koje će unaprijediti poziciju mladih u Crnoj Gori u pogledu obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja, te za mlade poboljšati cjelokupan pristup tržištu rada, tranziciju na tržište rada, kao i njihov ukupan položaj na tržištu rada.

Mjere:

1. Memorandum o saradnji

Kroz Memorandum o saradnji relevantne institucije i predstavnici privrede će se obavezati da preduzmu aktivnosti sa ciljem unapređenja zapošljavanja mladih, odnosno lakše tranzicije iz sistema obrazovanja u svijet rada. Potpisnici memoranduma, Vlada, socijalni partneri, predstavnici privrede i Univerzitet Crne Gore će ovim putem inicirati reviziju postojećih i donošenje novih zakonskih i programskih rješenja, koja obuhvataju reformu Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, integrisanje reformisanog Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem u formalni obrazovni sistem, donošenje Zakona o studentskim poslovima, i inoviranje metodologije na kojoj se temelji upisna politika.

Dakle, cilj ove mjere je bolja usklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, kako bi se mogle prognozirati potrebe za vještinama i da bi sektor obrazovanja dobio relevantne informacije sa tržišta rada.

Ova mjera nema fiskalni uticaj. Nadležne institucije za sprovođenje ove mjere su Vlada Crne Gore, socijalni partneri i Univerzitet Crne Gore.

2. Podrška unapređenju ljudskih resursa za digitalnu ekonomiju

Programom rada Vlade u okviru prioriteta „Digitalna transformacija“ planirano je osposobljavanje 500 nezaposlenih osoba za deficitarna IT zanimanja u 2021. godini. Savremeno tržište rada svoju funkcionalnost temelji na informacionim tehnologijama. Mjera podrazumijeva uspostavljanje digitalne platforme čiji je cilj lakše povezivanje mladih sa evidencije nezaposlenih ZZZCG i organizatora obrazovanja odraslih iz oblasti ICT-ja, kao i poslodavaca koji nude obuku za rad na konkretnom radnom mjestu. Platforma će sadržati ponudu programa obrazovanja koju nude licencirani organizatori obrazovanja odraslih. Program će se realizovati u skladu sa metodologijom rada ZZZCG sa nezaposlenim licima, odnosno prije uključivanja u program osposobljavanja ova aktivnost će se definisati kroz individualni plan zapošljavanja i ugovor između korisnika i ZZZCG.

Ciljna grupa mjere su nezaposleni do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica ZZZCG. Fiskalni uticaj mjere procijenjen je na 1.000.000,00 €. Sprovođenje ove mjere je u programu rada Ministarstva ekonomskog razvoja.

3. Unapređenje zapošljavanja mladih osoba sa invaliditetom (grant šeme)

Sa ciljem podrške zapošljavanju mladih lica sa invaliditetom, ZZZCG će prilikom raspisivanja Javnog poziva za finansiranje projekata za zapošljavanje lica sa invaliditetom – grant šema, prepoznati posebnu mjeru koja će se direktno odnositi na ovu ciljnu grupu. Ova mjera će omogućiti aktivaciju mladih osoba sa invaliditetom, prevenciju njihove socijalne isključenosti, otvaranje novih radnih mjesta za mlade osobe sa invaliditetom, povećanje stručnih i radnih kvalifikacija mladih osoba sa invaliditetom, unapređenje znanja i vještina koje je mlada osoba stekla prilikom obrazovanja, kao i njihovo ubrzano uključivanje u radne i društvene procese. Sprovođenje ove mjere je u programu rada Zavoda za zapošljavanje. Sredstva za ovu namjenu se obezbjeđuju iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Ciljna grupa su mladi sa invaliditetom do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih ZZZCG. Fiskalni uticaj mjere procijenjen je na 300.000 €. Sprovođenje ove mjere je u programu rada Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

4. Podrška osposobljavanju i zapošljavanju mladih za poslove inspekcijskog nadzora

Neprijavljeni rad ili rad na crno je kao problem prepoznat u programu ekonomskih reformi, kao i strateškim dokumentima u Crnoj Gori. Razni nalazi i istraživanja pokazuju da je nivo sive ekonomije u Crnoj Gori znatno viši nego u zemljama EU, dok se struktura neformalnog sektora u Crnoj Gori ne razlikuje mnogo od strukture u drugim evropskim ekonomijama. Istraživanja pokazuju da se više od četvrtine ekonomske aktivnosti u Crnoj Gori odvija u sivoj zoni, kao i da je stopa sive ekonomije veća u manje razvijenim područjima. Glavni uzroci izraženog rada na crno ogledaju se u: nefleksibilnosti tržišta rada, visokoj stopi nezaposlenosti, niskoj profitnoj stopi, visokim poreskim opterećenjima poslodavaca, ali i ukupnoj kulturi neformalnog poslovanja razvijenoj tokom proteklih decenija.

Nadležne institucije i organi sprovode kontinuirane aktivnosti u svim segmentima rada gdje se mogu prepoznati pojave rada na crno, i preduzimaju mjere na otklanjanju nepravilnosti sa ciljem suzbijanja sive ekonomije i povećanja budžetskih prihoda Crne Gore. Međutim, obavljanje ovih aktivnosti često je otežano zbog nedovoljnih kadrovskih kapaciteta ovih institucija i organa. Kako je jedno od završnih mjerila u okviru poglavlja Socijalna politika i zapošljavanje da Crna Gora osnažuje administrativne kapacitete u cilju obezbjeđivanja djelotvornog sprovođenja zakonodavstva i okvira politika u oblasti zapošljavanja i socijalne

politike, prepoznata je i potreba jačanja administrativnih kapaciteta organa nadležnih za vršenje inspeksijskog nadzora radi obezbjeđenja pravilne primjene propisa. Cilj mjere je, s jedne strane, podrška mladima za brži ulazak na tržište rada, dok s druge strane obezbjeđuje podršku institucijama za stvaranje neophodnih administrativnih kapaciteta za vršenje inspeksijskog nadzora.

Mjera podrazumijeva dvomjesečno osposobljavanje na radnom mjestu za 60 mladih sa stečenim visokim obrazovanjem, koji su minimum 2 mjeseca na evidenciji ZZZCG, i zapošljavanje na određeno vrijeme u trajanju od 9 mjeseci. Kroz ovu mjeru, zapošljavanje učesnika vršiće se posredstvom agencije za privremeno ustupanje zaposlenih, i to u Upravi za inspeksijske poslove, primjenom instituta privremenog ustupanja zaposlenih. Ciljna grupa je 30 nezaposlenih visokoobrazovanih lica do 30 godina starosti koja se nalaze na evidenciji ZZZCG minimum dva mjeseca u kontinuitetu. Fiskalni uticaj mjere procijenjen je na 340.000,00 €. Sprovođenje ove mjere je u programu rada Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, dok su nadležne institucije Ministarstvo ekonomskog razvoja i Zavod za zapošljavanje.

5. Mladi kao podrška razvoju poljoprivrede

Poljoprivreda predstavlja jedan od strateških razvojnih sektora u Crnoj Gori. Glavni cilj poljoprivredne politike Crne Gore je unapređenje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima, i održivo korišćenje raspoloživih resursa. Kao strateška privredna grana, poljoprivreda ima posebno mjesto u programskim dokumentima na temelju kojih EU pruža pretpristupnu pomoć zemljama kandidatima za članstvo u EU. U ovom trenutku aktuelan je Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program), koji predstavlja jedan od preduslova za korišćenje evropskih pretpristupnih sredstava kroz IPA II. Ova mjera predviđa da nezaposlena lica – mladi steknu preduzetnička znanja i specifične vještine izrade projektnih aplikacija, upravljanja i implementacije projekata, organizovanja klastera i klasterskog umrežavanja subjekata privređivanja iz oblasti poljoprivrede, kroz određene obuke koje će sprovesti ZZZCG putem angažovanja organizatora obuke kroz javni poziv. Ovako osposobljena mlada lica biće podrška savjetodavnim službama u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, i svojevrsni helpdesk poljoprivrednicima za informisanje i pripremu projektnih aplikacija, sa kojima će aplicirati za dodjelu sredstava IPARD programa kod Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Ciljna grupa mjere je 30 visokoobrazovanih nezaposlenih lica do 30 godina starosti koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih ZZZCG minimum 2 mjeseca. Fiskalni uticaj mjere procijenjen je na 175.000,00 €. Sprovođenje ove mjere je u programu rada Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, dok su nadležne institucije Ministarstvo ekonomskog razvoja i Zavod za zapošljavanje.

Program podrške za zapošljavanje mladih

U okviru riješenosti da strateški pristupi korišćenju *Instrumenta za pretpristupnu podršku za programski period 2021-2027*; u okviru stvaranja konkretnih preduslova za predstojeće sprovođenje šema *Garancija za mlade*; sa ciljem pozicioniranja podrške mladima u vrh političke i programske agende kroz angažovanje adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa; prepoznajući da je udio mladih ljudi koji nisu zaposleni, ne nalaze se u obrazovanju niti na obuci (NEETs) u Crnoj Gori iznad EU prosjeka, i da se mladi ljudi suočavaju sa bitnim izazovima prilikom integracije na tržište rada; Crna Gora donosi *Program podrške za zapošljavanje mladih*, orijentisan na postizanje fer i inkluzivnog društva, punog mogućnosti, uz naglašavanje važnosti principa o aktivnoj podršci zapošljavanju.

Uvod

U okolnostima kada crnogorsko društvo trpi posljedice tranzicionih procesa, lošeg dugogodišnjeg vođenja ekonomske politike, COVID krize itd., izazovi sa kojima se suočavaju, smještaju mlade, koji čine petinu crnogorskog stanovništva, u sve veći fokus. Struktura crnogorske privrede se transformisala od proizvodne ka dominantno uslužnim djelatnostima, što je dovelo do povećanja strukturne nezaposlenosti. Sektor usluga je tokom COVID krize bio najviše pogođen, te trenutna privredna struktura nema dovoljno širok obim tražnje koji bi apsorbovao ponudu radne snage. Upravo u ovome leže uzroci smanjene ekonomske aktivnosti, niskog nivoa zaposlenosti, dugoročne nezaposlenosti, regionalnih razlika u nivou zaposlenosti, sezonskog karaktera tržišta i, sa tim povezanog, nedovoljnog angažovanja domaće radne snage. Nezaposlenost mladih je jedan od ključnih problema crnogorskog tržišta rada, i sa sobom nosi negativne implikacije koje se manifestuju na ekonomskom, društvenom i političkom planu. Dodatni izazov prilikom zapošljavanja mladih predstavlja neaktivnost one grupe mladih koji nisu zaposleni, nisu u sistemu obrazovanja ni osposobljavanja, i koji ne traže aktivno zaposlenje (NEETs). Udio mladih iz ove kategorije tokom 2020. godine bio je 26,6%.

Zapošljavanje je ključni mehanizam za uspješnu integraciju mladih u društvo i usko je povezano sa drugim aspektima života. Visoka nezaposlenost ovu ciljnu grupu potencijalno izlaže riziku od marginalizacije, socijalne isključenosti i siromaštva, te je za ukupan prosperitet crnogorskog društva od suštinskog značaja da strategije i programske politike u svim sferama razvoja budu posvećene mladima. Stopa nezaposlenosti mladih je najčešće indikator njihovog ukupnog položaja, jer je zapošljavanje ključni mehanizam za njihovu uspješnu integraciju u društvo i osnova za izgradnju perspektive u svim ostalim segmentima života.

Položaj mladih na tržištu rada determiniše i njihov obrazovni status, kao faktor koji presudno oblikuje ostvarivanje potencijala mladih u društvu i na privatnom planu. Istraživanja kretanja na tržištu rada u Crnoj Gori ukazuju na potrebu za daljim i dodatnim usklađivanjem ponude

obrazovnih institucija sa potrebama tržišta rada. Ovo je posebno naglašeno time što značajan udio mladih radi poslove izvan svoje struke ili obavlja poslove koji zahtijevaju niži nivo kvalifikacija od onog koji su stekli kroz formalno obrazovanje (deprofesionalizacija rada). Anketa poslodavaca, koju Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) sprovodi godinama unazad, pokazuje da čak trećina poslodavaca smatra da je najveća mana obrazovnog sistema nedostatak kvalitetne praktične nastave, i smatra da je potrebno u kurikulumima proširiti učešće praktične nastave. Percepcija da obrazovne institucije ne pripremaju dovoljno za zahtjeve tržišta rada prisutna je i kod najvećeg broja mladih koji se suočavaju sa tranzicijom iz svijeta obrazovanja u svijet rada. Prema posljednjim raspoloživim podacima koji se nalaze u izvještaju *Tranzicija na tržište rada mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori* (Međunarodna organizacija rada (MOR), 2016), dužina tranzicije do prvog zadovoljavajućeg posla itekako je uslovljena nivoom obrazovanja mlade osobe. Tranzicija mlade osobe iz sistema obrazovanja na tržište rada u prosjeku traje skoro dvije godine (20,8 mjeseci), što predstavlja prepreku ekonomskom rastu.

Dalje, promjene na tržištu rada još uvijek adekvatno ne prati razvoj tzv. mekih vještina, bilo da se radi o formalnom ili neformalnom obrazovanju, dok dodatni izazov predstavlja i nedostatak interesovanja za školovanje u deficitarnim zanimanjima.

Smjernice za zapošljavanje EK 2020 između ostalog ukazuju da je neophodno ulagati dodatne napore sa ciljem poboljšanja ponude radne snage i pristupa zapošljavanju, vještinama i kompetencijama. Obrazovanje i osposobljavanje odraslih prepoznato je kao neophodno sredstvo koje može i treba da doprinese kreiranju zaposlenosti i razvoju kvalifikovanih ljudskih resursa kao odgovor na potrebe tržišta rada. Unapređivanjem znanja, vještina i kompetencija povećava se mogućnost zapošljavanja, kao i nivo kvaliteta posla. Nameće se potreba za uvođenjem raznovrsnih programa obrazovanja i osposobljavanja prilagođenih različitim ciljnim grupama u nastojanju da se, u što većoj mjeri, usklade odnosi ponude i tražnje na tržištu rada kroz povećanje znanja, vještina i kompetencija, ključnih vještina i kompetencija, a time poveća i zapošljavanje, posebno lica koja su u najnepovoljnijoj situaciji na tržištu rada.

Među izazovima koji prate položaj mladih vrijedi naglasiti izvjestan nivo nepovjerenja mladih u funkcionisanje principa meritokratije. Uprkos tome što visoko vrednuju znanje i stručnost, značajan procenat mladih percipira druge faktore, kao što su partijska i lična poznanstva i veze, kao primarne kanale za dolaženje do posla.¹ Ovo zahtijeva sveobuhvatnu reakciju sistema koji kao svoje vodeće principe ističe demokratske vrijednosti i ekonomski razvoj i rast.

Iako indikatori tržišta rada Crne Gore pokazuju pozitivan trend kada je u pitanju populacija mladih, pandemija COVID 19 se negativno odrazila na sve aspekte u društvu pa i na zapošljavanje mladih. Njene negativne efekte posebno osjeća upravo ova populacija, kod koje su indikatori tržišta rada procentualno najviše pogođeni. Tako je, prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, za mlade starosne grupe 15-29 stopa aktivnosti u 2020. godini iznosila 45,1%,

¹ Studija o mladima u Crnoj Gori 2018-2019, Friedrich-Ebert-Stiftung

stopa zaposlenosti 31,3%, a stopa nezaposlenosti 30,7%. Udio mladih koji ne rade, nisu u sistemu obrazovanja ili obuke (NEET) iz starosne grupe 15-29 je prema ARS iznosio 26,6%.

Prema podacima ZZZCG, učešće mladih starosne grupe 15-30 u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti na kraju juna 2021. godine bilo je 21,3%.

U Studiji o mladima u Crnoj Gori koju je sproveo Centar za građansko obrazovanje mladi najčešće navode smanjenje nezaposlenosti (89,1%) i poboljšanje ekonomskog rasta i razvoja (79,7%) kao ključne prioritete koje vlada treba da rješava.

Zakonska regulativa i programska dokumenta

Zakonodavni okvir omladinske politike je definisan Zakonom o mladima („Sl. list CG“, br. 25/19), koji je donijet 4. aprila 2019. godine. U skladu sa Zakonom, donijeta su i tri podzakonska akta.

U smislu navedenog zakona, mladi su lica od navršениh 15 do navršениh 30 godina života.

Strateški okvir omladinske politike čini Nacionalna strategija za mlade za period 2017-2021, koja se implementira kroz godišnje akcione planove. Dodatno, 24 lokalne samouprave su usvojile Lokalne akcione planove za mlade, koji su usklađeni sa Zakonom i Nacionalnom strategijom za mlade.

U cilju smanjenja nezaposlenosti, odnosno povećanja zaposlenosti, sprovode se mjere aktivne politike zapošljavanja. Imajući u vidu karakteristike mladih, u skladu sa Zakonom o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Sl. list CG“, broj 24/19), oni pripadaju posebno osjetljivoj grupi nezaposlenih lica. Svi mladi koji su registrovani u evidenciji nezaposlenih lica ZZZCG, imaju svog savjetnika koji ih informiše, savjetuje, podržava, usmjerava i prati sve do njihovog uključivanja u svijet rada.

Prema podacima Zavoda, u ukupnom broju učesnika programa aktivne politike zapošljavanja u 2020. godini, mladi starosti do 30 godina učestvovali su sa 49,14%.

Pored navedenih programa, u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem („Sl. list CG“, broj 38/12), sprovodi se stručno osposobljavanje lica sa stečenim visokim obrazovanjem koja nemaju radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja, kao kontinuirana, programska i sistematska aktivnost sa ciljem sticanja znanja, vještina i kompetencija za samostalno obavljanje poslova i radnih zadataka.

Zakonom o stručnom obrazovanju („Sl. list RCG“, br. 64/02, 49/07 i „Sl. list CG“, br. 45/10, 39/13, 47/17), koji je donijet 22. novembra 2002. godine, u obrazovni sistem Crne Gore uveden je dualni oblik stručnog obrazovanja, koje obavljaju poslodavci zajedno sa školom.

U nekoliko godina primjene dualnog obrazovanja, podaci ukazuju da je za ovaj vid obrazovanja sve veća zainteresovanost učenika, ali i poslodavaca, koji pripremaju kadar za tržište rada u realnom radnom okruženju.

Povezanost sa EU podrškom za mlade (Garancije za mlade)

Države članice EU u velikoj mjeri koriste program **Garancija za mlade** kako bi podržale neometan prelazak mladih iz svijeta obrazovanja ili iz nezaposlenosti u svijet rada. Glavni princip programa je da svaka mlada osoba u roku od 4 mjeseca nakon što napusti obrazovanje ili osposobljavanje ili postane nezaposlena, dobije kvalitetnu ponudu za posao, pripravništvo, dalje usavršavanje ili nastavak obrazovanja.

Program je posebno značajan u vremenu pandemije i smanjene privredne aktivnosti, jer su upravo mladi ti koje najteže pogađaju njihove posljedice. Obično su prvi koji gube posao, češće su zaposleni u neformalnoj ekonomiji ili u nestandardnim oblicima zaposlenja gdje nemaju pristup socijalnoj zaštiti. Njihova radna mjesta su najzastupljenija u sektorima koji su najteže pogođeni pandemijom (npr. turizam, usluge smještaja i ishrane, sezonski poljoprivredni rad, trgovina...) kod kojih uglavnom ne postoji mogućnost rada na daljinu.

Sprovođenje programa zahtijeva izdvajanje značajnijih finansijskih sredstava, zbog čega je od posebne važnosti Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan (EIP) iz oktobra 2020. godine čija vrijednost iznosi 9 milijardi eura, jer jedna od mogućnosti za korišćenje sredstava iz navedenog plana jeste kroz sprovođenje programa **Garancija za mlade**. Korišćenje raspoloživih sredstava se obezbjeđuje kroz programiranje aktivnosti kroz pretpriступne fondove i u tom pravcu Ministarstvo ekonomskog razvoja je već planiralo sprovođenje ove aktivnosti kroz IPA III za period 2023-2024.

S obzirom na navedeno, Ministarstvo ekonomskog razvoja je obrazovalo međuresorni Radni tim za uvođenje programa **Garancija za mlade** u Crnoj Gori, koji okuplja predstavnike Ministarstva ekonomskog razvoja, Zavoda za zapošljavanje, Ministarstva prosvete, nauke, kulture i sporta, Uprave za sport i mlade, centara za socijalni rad, i nevladinih organizacija aktivnih u oblasti realizacije projekata namijenjenih populaciji mladih.

Mjere podrške za zapošljavanje mladih

Program se temelji na pet mjera koje će doprinijeti stvaranju preduslova za ublažavanje negativnih posljedica izazvanih prolongiranim zapošljavanjem mladih, a usmjerene su na obezbjeđenje podrške mladima kroz međuinstitucionalnu saradnju, kreiranje finansijski stimulativnog okruženja za zapošljavanje mladih, doprinos digitalizaciji društva, zapošljavanje mladih osoba sa invaliditetom, borbu protiv sive ekonomije, i jačanje apsorpcione moći Crne Gore u oblasti poljoprivrede.

MJERA 1 : Memorandum o saradnji

Već godinama unazad upisnu politiku karakteriše nedostatak kvalitetne saradnje između ustanova visokog obrazovanja, Vlade, poslodavaca i drugih relevantnih institucija. Postojeća saradnja je više formalna i izostaje suštinski dijalog. Nedovoljna uključenost poslodavaca prilikom izrade i realizacije studijskih programa utiče na smanjenu zapošljivost svršenih studenata. U prilog ovome govore podaci iz Ankete o radnoj snazi gdje se navodi da obrazovnu strukturu nezaposlenih čini 64,1% lica sa završenom srednjom školom, 20,1% sa završenim višim ili visokim obrazovanjem, i 15,8% osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem. Nedostaju ekstenzivnija istraživanja u svrhu boljeg predviđanja potreba za vještinama na tržištu.

Dva su ključna razloga zbog kojih mladi spadaju u grupu teže zapošljivih osoba:

- kvalifikacije koje stiču nakon srednjeg stručnog i visokog obrazovanja često ne odgovaraju potrebama tržišta rada, i
- mladima nedostaje radno iskustvo koje poslodavci najčešće traže kao preduslov za zapošljavanje, a koje mladi nisu mogli steći tokom obrazovanja, jer obrazovni sistem karakteriše niska stopa saradnje sa privredom, kao i nerazvijen sistem pripravništva.

Kroz Memorandum o saradnji relevantne institucije i predstavnici privrede će se obavezati da preduzmu aktivnosti sa ciljem unapređenja zapošljavanja mladih, odnosno lakše tranzicije iz sistema obrazovanja u svijet rada. Potpisnici memoranduma, Vlada, socijalni partneri, predstavnici privrede i Univerzitet Crne Gore će ovim putem inicirati reviziju postojećih i donošenje novih zakonskih i programskih rješenja:

1. **Reforma Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem**
Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem („Sl. list CG“, broj 38/12) sprovodi se stručno osposobljavanje lica sa stečenim visokim obrazovanjem koja nemaju radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja, kao kontinuirana, programska i sistematska aktivnost sa ciljem sticanja znanja, vještina i kompetencija za samostalno obavljanje poslova i radnih zadataka. Postoji potreba za inoviranjem dosadašnjeg modela stručnog osposobljavanja koji će biti više u službi lakše tranzicije na tržište rada.
2. **Integrisanje reformisanog Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem u formalni obrazovni sistem**
Prema nalazima MOR-a datim u *Bijeloj knjizi za zapošljavanje mladih* ovaj program bi trebalo smatrati dijelom obrazovnog puta, koji studenti moraju da prođu da bi se bavili odabranim zanimanjem, odnosno da bude dio formalnog obrazovnog sistema. S druge strane, trebalo bi razviti program na osnovu preporuka Savjeta EU o okviru kvaliteta za pripravništvo koji bi bio usmjeren na nezaposlena lica.
3. **Donošenje Zakona o studentskim poslovima**

S obzirom na specifičnosti studenata kao ciljne grupe kojoj je potrebna dodatna zaštita na tržištu rada, potrebno je donijeti Zakon o studentskim poslovima, koji će bliže definisati prava i obaveze studenata koji stupaju u radne odnose i njihovih poslodavaca. Ovaj zakon će definisati uslove za zasnivanje radnog odnosa, vrste studentskih poslova, radno vrijeme, zarade i druge naknade, prestanak radnog odnosa i drugo.

4. Inoviranje metodologije na kojoj se temelji upisna politika

Da bi se mogle prognozirati potrebe za vještinama i da bi sektor obrazovanja dobio relevantne informacije sa tržišta rada, neophodna je kvalitetna analiza stanja i tendencija na tržištu rada, definisanje potreba za kvalifikacijama, kao i uspostavljanje prioriteta za razvoj novih i izmjene postojećih kvalifikacija.

Cilj mjere	Bolja usklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada
Period realizacije	Prvi kvartal 2022. god
Fiskalni uticaj	Nema
Nadležna institucija	Vlada, socijalni partneri, PKCG i UCG

MJERA 2: Podrška unapređenju ljudskih resursa za digitalnu ekonomiju

Programom rada Vlade u okviru prioriteta „Digitalna transformacija“ planirano je osposobljavanje 500 nezaposlenih osoba za deficitarna IT zanimanja u 2021. godini.

Savremeno tržište rada svoju funkcionalnost temelji na informacionim tehnologijama. Ovo je veliki izazov koji traži dodatne aktivnosti, imajući u vidu da sistem obrazovanja ne prati brze promjene na ovom polju.

Aktuelni sistem obrazovanja odraslih nudi sljedeće programe za sticanje stručnih kvalifikacija iz oblasti ICT:

- Serviser/ka računara;
- Elektrotehničar/ka za razvoj mobilnih aplikacija;
- Elektrotehničar/ka za razvoj veb aplikacija;

Pored njih sistem nudi i programe obrazovanja za sticanje sljedećih ključnih vještina:

- Kreiranje *web typescript*,
- Kreiranje primjenom jezika java,
- Kreiranje relacionih baza podataka,
- Vođenje profila poslovnih korisnika na društvenim mrežama;

Dodatno tu su i programi obrazovanja za unapređenje digitalne ključne kompetencije:

- Baze podataka,
- Digitalni marketing,
- Sticanje osnovnih znanja i vještina za rad na računaru,
- Program obrazovanja za sticanje znanja za kreiranje elektronske prodavnice
- Programi obrazovanja za stručno usavršavanje za Oracle tehnologiju

U sistemu obrazovanja odraslih trenutno je aktivno pet organizatora obrazovanja i osposobljavanja u oblasti ICT.

Mjera podrazumijeva uspostavljanje digitalne platforme čiji je cilj lakše povezivanje mladih sa evidencije nezaposlenih ZZCG i organizatora obrazovanja odraslih iz oblasti ICT-ja, kao i poslodavaca koji realizuju obuku na konkretnom radnom mjestu.

Platforma će sadržati ponudu programa obrazovanja koju nude licencirani organizatori obrazovanja odraslih i poslodavci koji realizuju obuku na konkretnom radnom mjestu. Nezaposlena lica – mladi će imati mogućnost da, radi sticanja posebnih znanja, vještina i kompetencija, u skladu sa njihovim potrebama i potrebama tržišta rada, odaberu program obrazovanja i organizatora obrazovanja kod kojeg će se program realizovati. Takođe, mladi će imati mogućnost da se obučavaju na konkretnom radnom mjestu u skladu sa programom obuke za rad na konkretnom radnom mjestu koji poudi poslodavac.

Provjerom znanja, vještina i kompetencija nakon završenog programa obrazovanja odraslih, nezaposlena lica biće u prilici da steknu stručnu kvalifikaciju, koja je priznata na tržištu rada, u skladu sa Zakonom o nacionalnim stručnim kvalifikacijama („Sl. list CG“, br. 80/08, 40/16). Obavljanje ispita za provjeru znanja, vještina i kompetencija za sticanje stručne kvalifikacije vrši organizator obrazovanja, koji kandidatu, koji uspješno završi ispit, izdaje sertifikat.

S druge strane korisnici platforme iz reda poslodavaca koji žele da nezaposlenu mladu osobu osposobe za rad na konkretnom radnom mjestu moraju osobu koju su osposobljavali da zaposle nakon obuke na period od najmanje 2 mjeseca.

Ciljna grupa:

- Nezaposleni do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica ZZCG;
- licencirani organizatori obrazovanja odraslih iz oblasti ICT; i
- poslodavci.

Cilj mjere	Unapređenje mjera politike zapošljavanja kroz digitalnu platformu, povećanje fleksibilnosti i dostupnosti radi njihove veće efikasnosti i adekvatnijeg odgovora na potrebe tržišta rada. Sticanje znanja i vještina iz oblasti ICT, certifikovanje stručnih kvalifikacija iz oblasti ICT, priznatih na tržištu rada, i zapošljavanje u navedenim oblastima. Unapređenje ljudskih resursa na crnogorskom tržištu rada za digitalnu ekonomiju.
Period realizacije	2022. god.
Fiskalni uticaj	1.000.000,00 €
Nadležna institucija	MER

MJERA 3: Unapređenje zapošljavanja mladih osoba sa invaliditetom (grant šeme)

Sa ciljem podrške zapošljavanju mladih lica sa invaliditetom, ZZZCG će prilikom raspisivanja Javnog poziva za finansiranje projekata za zapošljavanje lica sa invaliditetom – grant šema, prepoznati posebnu mjeru koja će se direktno odnositi na ovu ciljnu grupu. Budžet za ovu mjeru će biti najmanje u iznosu od 20% ukupnog budžeta predviđenog za grant šeme.

Naime, na evidenciji Zavoda za zapošljavanje, na dan 30.6.2021. godine, nalazilo se 11.094 lica sa invaliditetom što čini oko 20% od ukupnog broja nezaposlenih lica. Dodatno, od ukupnog broja nezaposlenih mladih, 6% čine osobe sa invaliditetom.

Ova mjera će omogućiti aktivaciju mladih osoba sa invaliditetom, prevenciju njihove socijalne isključenosti, otvaranje novih radnih mjesta za mlade osobe sa invaliditetom, povećanje stručnih i radnih kvalifikacija mladih osoba sa invaliditetom, unapređenje znanja i vještina koje je mlada osoba stekla prilikom obrazovanja, kao i njihovo ubrzano uključivanje u radne i društvene procese.

Sredstva za ovu namjenu se obezbjeđuju iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom.

Ciljna grupa:

- mladi sa invaliditetom do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih ZZZCG

Cilj mjere	Povećanje zapošljivosti i zapošljavanja mladih osoba sa invaliditetom (15-29) u Crnoj Gori u 2021-2022 godini
Period realizacije	2022. god.
Fiskalni uticaj	300.000 €
Nadležne institucije	ZZZCG

MJERA 4: Podrška osposobljavanju i zapošljavanju mladih za poslove inspekcijskog nadzora

Neprijavljeni rad ili rad na crno je kao problem prepoznat u programu ekonomskih reformi, kao i strateškim dokumentima u Crnoj Gori. Razni nalazi i istraživanja pokazuju da je nivo sive ekonomije u Crnoj Gori znatno viši nego u zemljama EU, dok se struktura neformalnog sektora u Crnoj Gori ne razlikuje mnogo od strukture u drugim evropskim ekonomijama. Istraživanja pokazuju da se više od četvrtine ekonomske aktivnosti u Crnoj Gori odvija u sivoj zoni, kao i da je stopa sive ekonomije veća u manje razvijenim područjima. Glavni uzroci izraženog rada na crno ogledaju se u: nefleksibilnosti tržišta rada, visokoj stopi nezaposlenosti, niskoj profitnoj stopi, visokim poreskim opterećenjima poslodavaca, ali i ukupnoj kulturi neformalnog poslovanja razvijenoj tokom proteklih decenija.

Rad na crno najviše je zastupljen u trgovini, građevinarstvu, turizmu i ugostiteljstvu, poljoprivredi i saobraćaju, odnosno na onim poslovima koji su sezonskog karaktera. Među

kategorijama na tržištu izloženim riziku od rada na crno, prednjače mladi, bez obzira na kvalifikaciju i diplomu koju posjeduju.

Nadležne institucije i organi sprovode kontinuirane aktivnosti u svim segmentima rada gdje se mogu prepoznati pojave rada na crno, i preduzimaju mjere na otklanjanju nepravilnosti sa ciljem suzbijanja sive ekonomije i povećanja budžetskih prihoda Crne Gore. Međutim, obavljanje ovih aktivnosti često je otežano zbog nedovoljnih kadrovskih kapaciteta ovih institucija i organa. Kako je jedno od završnih mjerila u okviru poglavlja Socijalna politika i zapošljavanje da Crna Gora osnažuje administrativne kapacitete u cilju obezbjeđivanja djelotvornog sprovođenja zakonodavstva i okvira politika u oblasti zapošljavanja i socijalne politike, prepoznata je i potreba jačanja administrativnih kapaciteta organa nadležnih za vršenje inspeksijskog nadzora radi obezbjeđenja pravilne primjene propisa. Cilj mjere je, s jedne strane, podrška mladima za brži ulazak na tržište rada, dok s druge strane obezbjeđuje podršku institucijama za stvaranje neophodnih administrativnih kapaciteta za vršenje inspeksijskog nadzora.

Mjera podrazumijeva dvomjesečno osposobljavanje na radnom mjestu za 60 mladih sa stečenim visokim obrazovanjem, koji su minimum 2 mjeseca na evidenciji ZZZCG, i zapošljavanje na određeno vrijeme u trajanju od 9 mjeseci. Predviđeno je da se dvomjesečno osposobljavanje, uz mentora iz institucije i angažovanje eksternih konsultanata-trenera, odvija na radnom mjestu u organu nadležnom za vršenje inspeksijskog nadzora – Upravi za inspeksijske poslove. Kroz ovu mjeru, zapošljavanje učesnika vršiće se posredstvom agencije za privremeno ustupanje zaposlenih, i to takođe u Upravi za inspeksijske poslove, dok će uključeni nezaposleni biti angažovani na pružanju tehničke i administrativne pomoći inspektorima. Primjenom instituta privremenog ustupanja zaposlenih posredstvom agencije registrovane za obavljanje ovih poslova, otvara se široka mogućnost uključivanja nezaposlenih lica u aktivne programe tržišta rada.

Ciljna grupa:

- nezaposlena visokoobrazovana lica do 30 godina starosti koja se nalaze na evidenciji ZZZCG minimum dva mjeseca u kontinuitetu;
- Uprava za inspeksijske poslove

Cilj mjere	Razvoj znanja, vještina i kompetencija za tehničke i administrativne poslove inspeksijskog nadzora, podrška zapošljavanju visokoobrazovanih mladih do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih minimum 2 mjeseca, i jačanje administrativnih kapaciteta Uprave za inspeksijske poslove kroz zapošljavanje mladih na period od 9 mjeseci
Period realizacije	2022. godina
Fiskalni uticaj	340.000,00 €
Nadležna institucija	MER- ZZZCG

MJERA 5: Mladi kao podrška razvoju poljoprivrede

Poljoprivreda predstavlja jedan od strateških razvojnih sektora u Crnoj Gori. Glavni cilj poljoprivredne politike Crne Gore je unapređenje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima, i održivo korišćenje raspoloživih resursa. Kao strateška privredna grana, poljoprivreda ima posebno mjesto u programskim dokumentima na temelju kojih EU pruža pretpristupnu pomoć zemljama kandidatima za članstvo u EU. U ovom trenutku aktuelan je Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program), koji predstavlja jedan od preduslova za korišćenje evropskih pretpristupnih sredstava kroz IPA II. Kroz sprovođenje IPARD II programa crnogorskim poljoprivrednicima obezbijeđeno je ukupno 51.816.473 eura bespovratnih sredstava, od čega EU sredstva čine 39.000.000 €, a nacionalno kofinansiranje iznosi 12.816.473 €. Uz doprinos korisnika, investicije kroz IPARD II za ovaj programski period kreću se na nivou od 86 mil. €.

Cilj IPARD II programa je restrukturiranje i modernizacija poljoprivrednog i prerađivačkog sektora, u svrhu stvaranja konkurentnih poljoprivrednih gazdinstava i prerađivačkog sektora, koji će biti spremni za ulazak u EU i korišćenje fondova EU. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede pruža stručnu i administrativnu podršku potencijalnim korisnicima sredstava, međutim diverzifikovanost mjera, obim sredstava i brojnost korisnika su takvi da kapacitete ministarstva treba dodatno podržati, naročito imajući u vidu broj individualnih poljoprivrednih proizvođača, malih gazdinstava i malih pravnih subjekata koji se prijavljuju na pozive.

S tim ciljem sačinjena je i ova mjera koja predviđa da nezaposlena lica – mladi steknu preduzetnička znanja i specifične vještine izrade projektnih aplikacija, upravljanja i implementacije projekata, organizovanja klastera i klasterskog umrežavanja subjekata privređivanja iz oblasti poljoprivrede, kroz određene obuke koje će sprovesti ZZZCG putem angažovanja organizatora obuke kroz javni poziv. Ovako osposobljena mlada lica biće podrška savjetodavnim službama u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, i svojevrzni *helpdesk* poljoprivrednicima za informisanje i pripremu projektnih aplikacija, sa kojima će aplicirati za dodjelu sredstava IPARD programa kod Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Ciljna grupa:

- 30 nezaposlenih lica do 30 godina starosti koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih ZZZCG minimum 2 mjeseca
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Cilj mjere	Podrška zapošljavanju 30 mladih do 30 godina koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih lica minimum 2 mjeseca, jačanje administrativnih kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva
------------	--

	i vodoprivrede, i unapređenje apsorpcije EU fondova za razvoj poljoprivrede u Crnoj Gori kroz zapošljavanje mladih na period od 9 mjeseci
Period realizacije	2022. godina
Fiskalni uticaj	175.000, 00 €
Nadležna institucija	MER- ZZZCG